

УДК 331.54:159(61)-051

С.С. Хлестова

**АКМЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО МЕДИЧНОГО ПСИХОЛОГА**

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Резюме. У статті представлено наукове обґрунтування поняття “акмеологія” та “фахова компетентність”, подана характеристика змісту акмеологічних аспектів фахової компетентності майбутнього медичного психолога, елементами яких стали функціональна

грамотність, професійна кваліфікація, професіоналізація та деонтологічна культура особистості медичного психолога.

Ключові слова: акмеологія, фахова компетентність, професіоналізація, медичний психолог.

Вступ. Вища медична школа завжди була та залишається одним із основних навчально-виховних інститутів суспільства. Пріоритетним її завданням має стати навчання майбутніх медичних фахівців, які повинні володіти професійним мистецтвом, креативним мисленням, інтересом до творчого застосування професійних знань. Особливого навчання вимагає від вищої медичної школи медико-психологічна сфера фахівців, оскільки їхніми основними професійними обов’язками повинні стати психодіагностика, психотерапія, психокорекція, психореабілітація та психо-профілактика клієнтів та пацієнтів. Професія медичного психолога в сучасних умовах життя вимагає професійного мистецтва надавати кваліфіковану медико-психологічну допомогу за законами моралі, здатності до самореалізації у своїй професійній діяльності та фахової компетентності в усіх питаннях загальної медико-психологічної практики.

Аналіз досліджень. У сучасних дослідженнях розуміння фахової компетентності медичного психолога пов’язують: з набуттям професійних знань, умінь та навичок (А. Кондратюк, М. Маркова, Н. Пшук, Л. Стукан); з мотиваційною, операційною складовою та ціннісними операціями спеціаліста (І. Вітенко, Н. Лакосіна, О. Панкова) [4].

Проблемами дослідження особистості медичного психолога займалися видатні вчені Б. Карвасарський, В. Менделевич, Б. Овчинников та інші. А. Маркова у своїх наукових працях досліджувала загальні поняття психології професіоналізму, а вчений Є. Климов ґрунтовно розкриває зміст понять “професіоналізм”, “професійна компетентність”, “професійна майстерність” тощо. Проте ми вважаємо, що недостатньо приділена увага саме акмеологічним аспектам фахової компетентності майбутнього медичного психолога.

Мета роботи. Наукове обґрунтування та аналіз загального поняття “акмеологія” і “фахова компетентність”, а також представлення змісту необхідних, вкрай важливих етапів акмеологічних аспектів фахової компетентності майбутнього медичного психолога в умовах вищої медичної школи.

Основна частина. До медичних психологів звертаються клієнти та пацієнти із соматичними

симптомокомплексами, які виникають при взаємодії психічних і соматичних чинників – так звані психосоматичними розладами. Саме вони на сьогодні мають важливе значення для фінансової політики охорони здоров’я. Щоб досягнути високого результату в професійній медико-психологічній діяльності, потрібно взяти до уваги та зрозуміти суть фахового професіоналізму медичного психолога. У своєму розумінні та баченні проблеми професіоналізму ми взяли за основу тлумачення професіоналізму деяких учених.

Вітчизняний учений Є. Климов під професіоналізмом медичного психолога розуміє так звану стійку властивість особистості та її фахову діяльність, яка закладається ще в процесі навчання у вищій медичній школі (на відміну від майстерності, що може бути накопичена в досвіді). В. Шадриков розцінює професіоналізм як сукупність особистісних характеристик фахівця, необхідних для успішного виконання професійних обов’язків. Він розкривається через фахову компетентність, сполучення психологічних якостей, що дозволяють діяти, самостійно виконуючи визначені професійні функції. І. Проданов під професіоналізмом розуміє інтегративну властивість особистості медичного психолога, що включає професійну компетентність, моральність, ініціативу та майстерність, а також можливість до фахового саморозвитку та самокорекції [3].

Ми сміливо можемо розцінювати професіоналізм як невід’ємний елемент фахової компетентності майбутнього медичного психолога. Професіоналом у галузі медичної психології слід вважати таку особистість, яка швидко опановує норми професійної діяльності, професійного спілкування на високому рівні, домагаючись професійної майстерності, дотримуючись професійної етики; опановує професійними ціннісними орієнтаціями; змінює та розвиває свою особистість засобами професії, прагне внести творчий внесок у професійну практичну діяльність; прагне та уміє викликати інтерес суспільства до результатів своєї професійної діяльності; сприяє підвищенню її престижу, гнучко враховує нові запити суспільства до професії медичного психолога.

Професіоналізм характеризується наявністю в медичного психолога фахових знань, умінь та навичок, що дозволяють йому здійснювати свою

діяльність на рівні сучасних вимог медико-психологічної науки. Такий медико-психологічний професіоналізм має виражатися в умінні постановки діагнозу пацієнту чи клієнту, використуванні методів психодіагностики та психокорекції для виявлення певних психологічних порушень. Професіоналізм медичного психолога полягає в доцільності, індивідуальній творчості та креативності, яка має бути орієнтована на соціально значимий зрілий кінцевий результат медико-психологічної підтримки пацієнта чи клієнта та оптимальний процес його досягнення.

Прагнучи дослідити акмеологічні аспекти фахової компетентності майбутнього медичного психолога, доречно буде розглянути та обґрунтувати саме поняття “акмеологія” та виявити її наукову значущість.

Термін “акмеологія” у наукову термінологію увів професор Н. Рибников у 1928 році, позначаючи ним психологію зрілості або дорослості, що означає з грецького “акме” – вищий ступінь, вища крапка, зрілість [3].

Предметом порівняно нової психолого-педагогічної науки акмеології виступають суб’єктивні та об’єктивні чинники, що сприяють досягненню вершин професіоналізму майбутнього медичного психолога, які здатні визначати найбільш творчі періоди в житті фахівця; творчому довголіттю медичного психолога – це етапи зрілості, що супроводжуються підвищенням ефективності його професійної діяльності; організації професійного навчання майбутніх медичних психологів, в основу якого закладено формування професійної компетентності такого фахівця; удосконаленню та корекції умов праці майбутньої фахової діяльності медичного психолога [2, 4].

Таким чином, до об’єктивних чинників можна віднести якість отриманої професійної вищої медичної освіти, деонтологічну культуру майбутнього медичного психолога та самовдосконалення, а до суб’єктивних чинників – професійні задачки, здібності, креативне мислення, вроджений талант та обдарованість особистості майбутнього медичного психолога.

Підґрунтям акмеологічних аспектів фахової компетентності майбутнього медичного психолога ми вважатимемо функціональну грамотність, професійну кваліфікацію та деонтологічну культуру особистості. Зміст етапів акмеологічних аспектів ми представляємо нижче.

Під функціональною грамотністю ми розумітимемо мінімальний рівень сформованості фахових знань, умінь та навичок, який є необхідним для виконання елементарних професійних функцій медичного психолога. Функціонально грамотним слід вважати медичного психолога, який здатний застосовувати освітні фахові знання та уміння у своїй професійній практичній діяльності, а саме: вміти вивчати стан психологічного здоров’я пацієнтів та факторів, що впливають на їх здоров’я; досліджувати індивідуальні якості клієнтів; визначати вплив умов лікування на їх

психіку та поведінку; аналізувати процеси лікування та психологічний стан людини під час лікування та реабілітації; займатися підготовкою рекомендацій та пропозицій щодо впровадження результатів медико-психологічних досліджень у практику медичних закладів; визначати впливи середовища на нервово-психічне здоров’я клієнтів; проводити заходи клінічної та соціальної адаптації клієнтів; встановлювати раціональні режими праці та відпочинку медичних працівників; сприяти покращенню соціально-психологічного клімату, умов праці у клініках та лікарнях, контролювати їх виконання; надавати рекомендації щодо умов оптимального використання особистих трудових можливостей досліджуваних з урахуванням перспектив розвитку професійних здібностей; проводити трудову адаптацію медичних працівників; консультувати керівників та спеціалістів із соціально-психологічних проблем управління і організації професійної діяльності; проводити дослідження у галузі психології, які будуть спрямовуватися на підвищення ефективності лікування та реабілітації; вивчати, узагальнювати та систематизувати досягнення вітчизняної і зарубіжної теорії та практики в галузі психології, соціології, медичної психології; проводити професійний відбір щодо професійної орієнтації призовників та військово-психологічної експертизи [5].

Професійна кваліфікація медичного психолога – це досягнення визначеного рівня його медичної освіти. Рівень кваліфікації медичного психолога характеризує професійну майстерність, що залежить від обсягу та якості знань, умінь та навичок, але професійна кваліфікація без достатнього розвитку професійно важливих особистісних якостей може спричинити: професійний шовінізм (професійний інтерес може затьмарити все інше, навіть інтереси інших людей і всього людства в цілому); бюрократизм (продукт високої кваліфікації професійних керівників) та інше.

Фахова компетентність – це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей медичного психолога, що відбиває не лише рівень знань, умінь та навичок, професійного досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але і соціально-моральну позицію особистості [1]. Фахова компетентність медичного психолога включає такі елементи:

- спеціальну компетентність, яка характеризується високим рівнем знань із медичної психології, використуваних у професійній діяльності, котрі забезпечують можливості професійного росту медичного психолога, зміну профілю роботи та результативність творчої діяльності;
- соціальну компетентність, яка здатна брати на себе відповідальність, ухвалювати кваліфіковане рішення та регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом;
- психологічну компетентність, яка зумовлена розумінням того, що без культури емоційної

сприйнятливості, без умінь та навичок рефлексії, без досвіду міжособистісної взаємодії професіоналізм медичного психолога залишається неповним;

- комунікативну компетентність, яка вимагає високого рівня професійної культури мови та спілкування з клієнтами та пацієнтами тощо.

Вагомого значення у визначенні акмеологічних аспектів фахової компетентності майбутнього медичного психолога набувають такі категорії, як професійна готовність, спрямованість, майстерність, кваліфікація, індивідуальність, творчість, мобільність та професіоналізація. Зміст вищеперахованих категорій ми прагнемо представити в нашому дослідженні.

Професійна готовність як інтегративне особистісне утворення містить професійний напрямок, професійно-важливі якості особистості медичного психолога, знання та уміння. Професійну спрямованість ми розцінюємо як цілісну та багатогранну властивість особистості медичного психолога, що включає два компоненти: поведінковий та емоційно-когнітивний. Професійна майстерність являє собою комплекс психічних новостворів професійних знань, елементарних умінь та навичок. Професійна кваліфікація є інтегративною можливістю, що забезпечує здатність кожного фахівця виконувати професійні функції та містить професійну компетентність, ініціативність і професійну майстерність.

Майбутній фахівець медико-психологічної сфери, використовуючи свої здібності знання та уміння в професійній діяльності, обов'язково включається у творчий процес, домагається позитивного результату, що виражається не лише в матеріальних і духовних цінностях, але й у перетворенні особистості такого фахівця [2].

Важливою категорією акмеології є індивідуальність у професійній діяльності, що виражається в несхожості професійного поведіння, цілісності, автономності, у неповторності та самотності особистості, в індивідуальному професійному світогляді, в індивідуальному стилі професійної діяльності.

Компонентами індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього медичного психолога мають стати: адаптація, яка полягатиме у використанні тих якостей особистості медичного психолога, що сприятимуть успіхові в його майбутній професійній діяльності; компенсація, яка полягатиме у виборі таких умов, що допомагатимуть уникати ситуацій, у яких можуть проявитися несприятливі якості фахівця медико-психологічної сфери; корекція, яка надасть можливість забезпечити виконання роботи оптимальним способом.

Професійна творчість – це застосування нових нестандартних способів рішення професійних завдань, аналізу професійних ситуацій, прийняття професійних рішень. Результатами професійної творчості можуть бути: нове розуміння предмета праці (нові ідеї, закони, концепції,

принципи, парадигми); новий підхід до способів професійних дій (нові моделі, нові технології, правила; орієнтування на одержання принципово нових результатів [1, 3].

Таким чином, професійна творчість медичного психолога включає: інтелектуально-творчу ініціативу (почуття новизни); інтелектуальні здібності та спрагу пізнання (постійний інформаційний голод); широту та глибину фахових знань; чуйність до протиріч; схильність до творчого сумніву.

Професійна творчість медичного психолога вимагає розвитку ряду якостей особистості: організованість, працездатність, уміння обмежувати зайву тривожність, уміння знаходити компроміси, обережність у висуванні категоричних тверджень, уміння уникнути конфлікту; потреба в новій ідеї; бачення проблеми там, де інші фахівці її ще не бачать; здатність зауважувати альтернативи, бачити предмет праці з іншого боку; здатність до швидкого переключення та подолання бар'єрів; здатність звертати увагу на незвичайні, незначні події; готовність критично ставитися до загальноприйнятих істин та до нових ідей; уміння створювати нові комбінації з відомих сполучень; готовність роботи з новою реальністю тощо.

Сучасному фахівцеві медико-психологічної сфери необхідно бути готовим до того, що наявної освіти буде не досить, тому необхідно продовжувати учитися протягом усього життя, можливо, змінювати сферу діяльності. Це прямо пов'язано з наявністю в людини професійної мобільності.

Професійна мобільність – це інтегративна характеристика особистості, що виявляється в здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності в одній сфері, тобто наявність базисних кваліфікацій, необхідних для роботи скрізь та за будь-якою спеціальністю або спеціалізацією; умінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних знань, досвіді їхнього використання та самостійного одержання; готовності до оперативного добору та реалізації оптимальних способів виконання завдань у професійній діяльності медичного психолога, спираючись на передові світові тенденції; прагненні до кар'єрного росту та самовдосконалення.

Сходження людини до професіоналізму називають професіоналізацією. Її визначають як неперервний процес становлення особистості фахівця і професіонала, що починається з моменту вибору професії, триває протягом усього професійного життя людини і завершується, коли людина припиняє свою фахову діяльність. Стадіями професіоналізації називають: профорієнтацію, профвідбір, профосвіту, профадаптацію, включення людини у професійну діяльність, підвищення професійної кваліфікації, розквіт професійної діяльності (акме), завершення і відхід від активної професійної діяльності. Тому результатами професіоналізації ми вважатимемо: становлення професіонала, розвиток нових фахових

важливих якостей, перехід особистості медичного психолога на наступний рівень професіоналізму.

Висновок

Таким чином, основою акмеологічних аспектів фахової компетентності майбутнього медичного психолога повинні стати вивчення та аналіз його професійної діяльності, які дозволять зрозуміти як досягаються, утримуються та переборюються вершини професіоналізму. Вищеперераховані акмеологічні аспекти сприятимуть осмисленню закономірностей розвитку особистості медичного психолога в період професійної підготовки, співвіднесенню індивідуального та творчого початку. Акмеологічні аспекти виходять з того, що ідеальної вершини професійної діяльності медичний психолог досягає сам.

Перспективи подальших розвідок. У майбутньому акмеологічні аспекти полягатимуть у:

– дослідженні життєвого та професійно-творчого шляху діяльності майбутнього медичного психолога;

- вивченні проблеми удосконалення та корекції професійної діяльності майбутнього медичного психолога;
- руйнуванні негативних та формуванні позитивних стереотипів майбутнього медичного психолога.

Література

1. Акмеологічна школа: нова якість освіти / Г. Данилова // Освіта і управління. – 2009. – № 2. – С. 96-108.
2. Горбатюк С.М. Роль медичного психолога у діагностичних, психокорекційних та реабілітаційних заходах / С.М. Горбатюк // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака]. – Вип. XXII в двох частинах, частина 2. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. – С. 51-59 – (Серія: соціально-педагогічна).
3. Жигір В.І. Професійна педагогіка : [Навчальний посібник] / В.І. Жигір, О.А. Чернега // За ред. М. В. Вачевського. – К.: ТОВ Кондор, 2012. – 336 с.
4. Медична психологія: [Підручник] / І.С. Вітенко. – К.: Здоров'я, 2007. – С. 19-24.
5. Стратегічні шляхи розвитку психотерапії та медичної психології в Україні / Б.В. Михайлов, С.І. Табачніков, Н.О. Марута [та ін]. // Укр. мед. альманах. – 2004. – Т. 7, № 4 (додаток). – С. 99-102.

АКМЕОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО МЕДИЦИНСКОГО ПСИХОЛОГА

С.С. Хлестова

Резюме. В статье представлены научное обоснование понятия “акмеология” и “профессиональная компетентность”, характеристика содержания акмеологических аспектов профессиональной компетентности будущего медицинского психолога, элементами которых стали функциональная грамотность, профессиональная квалификация, профессионализация и деонтологическая культура личности медицинского психолога.

Ключевые слова: акмеология, профессиональная компетентность, профессионализация, медицинский психолог.

ACMEOLOGICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A FUTURE MEDICAL PSYCHOLOGIST

S.S. Hlyestova

Abstract. The article deals with scientific substantiation of the conceptions “acmeology” and “professional competence”, the content of acmeological aspect of professional competence of future medical psychologist is presented and it consists of such elements as: functional literacy, professional qualification, professionalism and deontological culture of medical psychologist's personality.

Key words: acmeology, professionalism, medical psychologist, professional competence.

Pyrohov National Medical University (Vinnytsia)

Рецензент – доц. О.С. Юрценюк

Buk. Med. Herald. – 2015. – Vol. 19, № 3 (75). – P. 263-266

Надійшла до редакції 09.04.2015 року